



tobb etü
SPM

Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
Center for Social Policy Research

30 Kasım 2014

TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER AÇIĞI İLE İŞSİZLİK ARASINDA BİR ÖDÜNLEŞME VAR MI?

Pınar KAYNAK⁽¹⁾
Eray YÜCEL⁽²⁾
Serdar SAYAN⁽¹⁾

Yönetici Özeti

Türkiye'de cari işlemler açığının ekonomik büyümeye giderek daha duyarlı hale geldiği gözlemlenmektedir: Cari açık ekonomik büyümeye paralel olarak artmakta; büyümenin yavaşladığı ya da negatife döndüğü ekonomik durgunluk/kriz dönemlerinde ise hızla daralmaktadır. Öte yandan, bu tür ekonomik durgunluk/kriz dönemlerinde işsizliğin önemli ölçüde arttığına tanık olunmaktadır. Bu durumda, hızlanan ekonomik büyümenin bir yandan işsizlik oranını düşürürken, diğer yandan cari açığı yükseltmesi anlamına geleceğinden, cari açık/GSYH oranının çok yükseldiği dönemlerde ekonomiyi soğutmak üzere alınacak önlemler işsizliği arttıracak; işsizliğin yükseldiği dönemlerde ekonomiyi canlandırmak üzere alınacak önlemler ise cari açığın büyümesine yol açacaktır. Bu çalışmanın amacı cari işlemler açığı ile işsizlik arasında sistematik bir ödünleşmenin olup olmadığını ve eğer varsa hangi şartlar altında gözlendiğini ampirik olarak saptamaya çalışmaktır.

SONUÇ

Türkiye'de 2001 krizini takiben yürürlüğe konan programla birlikte mali disiplinin sağlanması ve enflasyon hedeflemesi rejimine geçişle paralel olarak artan istikrar, cari açık ile işsizlik arasında 2002 öncesinde mevcut olmayan bir ödünleşmenin (trade-off) ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, yeni makroekonomik politika tercihleri yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

(1) TOBB ETÜ Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi

(2) Kadir Has Üniversitesi, Ekonomi Bölümü



30 Kasım 2014

TÜRKİYE’DE CARİ İŞLEMLER AÇIĞI İLE İŞSİZLİK ARASINDA BİR ÖDÜNLEŞME VAR MI?

1. Giriş

Türkiye’de cari işlemler açığının ekonomik büyümeye giderek daha duyarlı hale geldiği gözlemlenmektedir: Cari açık ekonomik büyümeye paralel olarak artmakta; büyümenin yavaşladığı ya da negatife döndüğü ekonomik durgunluk/kriz dönemlerinde ise hızla daralmaktadır. Öte yandan, işsizlikle büyüme arasında da negatif bir ilişki olması beklenmektedir. Bu durumda, hızlanan ekonomik büyümenin bir yandan işsizlik oranını düşürürken, diğer yandan cari açığı yükseltmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak işsizlikle cari açık arasında böylesine bir ödünleşmenin gerçekten var olup olmadığı teorikten ziyade ampirik bir problemdir. Örneğin, zaman zaman popülerleşen “istihdam yaratmayan büyüme” iddialarının doğru olması, ilgili dönemler için sözü edilen türde bir ödünleşmenin mevcut olmayacağını ima edecektir. Keza, cari işlemler hesabının ekonomik büyümenin dışındaki kurlar, petrol fiyatları gibi faktörlere karşı daha duyarlı olması halinde de bu tür bir ödünleşme gözlenmeyebilir.

İki değişken arasında yukarıda değinilen türden sistematik bir birlikte hareket etme eğilimi olup olmadığını ve eğer varsa, hangi şartlar altında gözlemlendiğini ampirik olarak saptamak uygun makroekonomik politikaların belirlenmesi açısından önemlidir. Nitekim, politika yapımcıların ne tür bir makroekonomik politika seçenekleri seti ile karşılaştığı

büyük ölçüde belli başlı değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşimin cinsine bağlıdır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de cari işlemler açığı ile işsizlik oranı arasında (sistemik) bir ödünleşme olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmanın geri kalanındaki tartışma şu şekilde ilerlemektedir: 2. bölümde Türkiye’de işsizlik ve cari açığın seyri 3. bölümde ampirik analiz; son bölümde ise sonuçlarla birlikte kısa bir değerlendirme yer almaktadır.

2. Türkiye’de İşsizlik ve Cari Açığın Seyri

2001 krizi sonrası yürürlüğe konan program yoluyla sağlanan mali disiplin, enflasyon

İşsizlik oranı ve cari işlemler açığı arasındaki ödünleşme 2002 öncesinde gözlenen bir durum değildi.

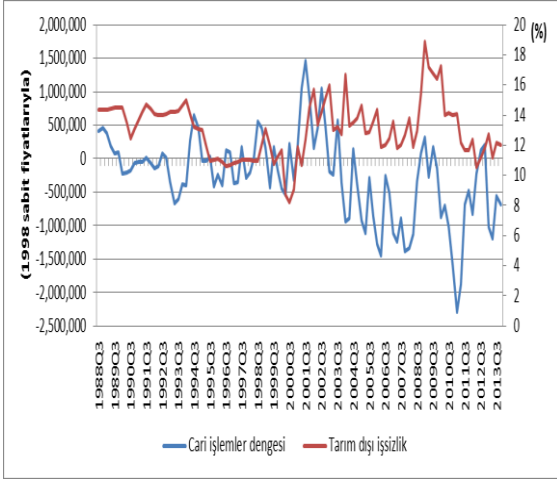
hedeflemesi ve serbest kur rejimine geçiş gibi makroekonomik istikrarı artıran adımların

ardından cari açık ile işsizlik¹ arasında 2002 öncesinde mevcut olmayan bir ödünleşme (trade-off) gözlenmeye başlamıştır. Bu dönemde büyümenin hızlanması bir yandan istihdamı artırıp, işsizlik oranının düşmesine yol açarken, diğer yandan ithalat talebini hızla arttırarak cari açığı (ve cari açık/GSYH oranını) yükseltmiştir. 2001 krizi sonrası

¹ İşsizlik ölçüsü olarak tarım dışı işsizlik kullanılmıştır. Buradan sonra “işsizlik” ile tarım dışı işsizlik kast edilmektedir.

Türkiye ekonomisi izleyen gözlemciler açısından malumun ilanı gibi gözükse de cari açık- işsizlik arasındaki bu ödünleşme anılan dönem öncesinde gözlenen bir durum değildir (bkz. Şekil 1).

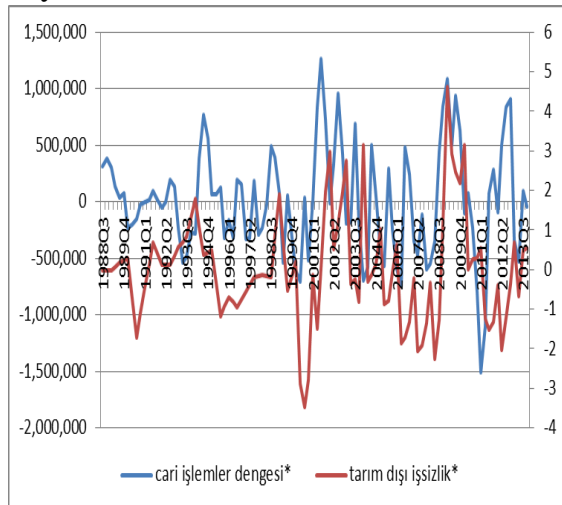
Şekil 1. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Tarım Dışı İşsizliğin Seyri



Kaynak: TÜİK, TCMB.

Bahsi geçen bu ilişki, iki değişkeni mevsimsellik ve *trend* bileşenlerinden arındırdığımızda daha net biçimde görülmektedir (bkz. Şekil 2). 2000’li yıllara kadar ağırlıklı olarak aynı yönlü hareket eden çevrimsel bileşenlerin, 2001 krizindeki kırılmadan sonra ağırlıklı olarak paralel hareket ettiği görülmektedir.

Şekil 2. Cari İşlemler Dengesi ve Tarım Dışı İşsizliğin Çevrimsel Bileşenlerinin Seyri



Kaynak: TÜİK ve TCMB verileri, yazarların hesaplamaları.

3. Ampirik Analiz

Cari açık ve işsizlik arasında gözlemlediğimiz ödünleşmenin istatistiksel anlamlılığını test etmek için 3 değişkenli Vektör Otoregresyon (VAR) modelinden yararlanılmıştır. Analizde, 1998 fiyatlarıyla GSYH ve net ihracat (dış ticaret dengesi) ile tarım dışı işsizlik oranı verilerinin 3 aylık değerleri kullanılmıştır. Veriler 1988-2013 yıllarını kapsayan TÜİK ve TCMB veri setlerinden alınmıştır. 1988-2000 yılları arasında tarım dışı işsizlik oranı TÜİK tarafından altı ayda bir yayımlandığı için eksik olan çeyreğin veri değeri kendinden bir önceki ve bir sonraki çeyreğin ortalaması olarak, 2005-2013 arasında ise her çeyreğin veri değeri ilgili ayların ortalaması olarak alınmıştır. Bütün değişkenler Census X12 kullanılarak mevsimsellikten arındırılmış, sonrasında GSYH ve net ihracat, Hodrick-Prescott (HP) filtresi kullanılarak ($\lambda=1600$) çevrimsel bileşenlerine ayrılmıştır. Analizde bu çevrimsel bileşenler kullanılmıştır.

VAR analizi iki alt dönem için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Kırılma noktası 2002’nin ilk çeyreği olarak kabul edilmiştir. 2001 ekonomik krizi ve 2008 küresel krizine bağlı olarak meydana gelen sapmaları kontrol etmek için kukla değişkenleri kullanılmıştır. İçsel değişkenler, cari işlemler dengesi, reel GSYH, işsizlik oranı; dışsal değişkenler, 2001Ç1, 2001Ç2, 2008Ç4, 2009Ç1 için kullanılan kukla değişkenleri olarak tanımlanmıştır. Gecikme derecesinin, Türkiye ekonomisinin yapısına bağlı ve sezgisel olarak 2 çeyrek olduğu kabul edilmiştir.

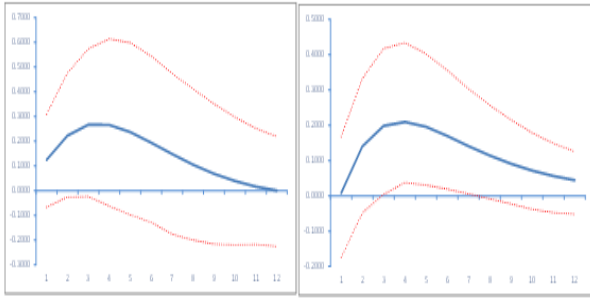
Şekil 3’teki etki-tepki fonksiyonları cari işlemler dengesine kendi standart sapması kadar pozitif bir şok verildiğinde, işsizliğin hangi yönde ve büyüklükte değiştiğini göstermektedir.

2002 öncesinde cari açık-işsizlik ödünleşmesi istatistiksel olarak anlamlı değilken, 2002 sonrasında istatistiksel olarak anlamlı hale geliyor.

2002 öncesinde cari işlemler dengesi iyileşirken,

işsizlik artmaktadır (bkz. Şekil 3(a)). Ancak bu ilişki %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Cari işlemler dengesi iyileşirken işsizliğin arttığı da görülmekle beraber 2002 sonrasında bu ilişkinin %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Şokun etkisi üçüncü çeyrekte başlamakta ve yedinci çeyrekte sönümlenmektedir (bkz. Şekil 3(b)).

Şekil 3. Etki-Tepki Fonksiyonları
(a) 2002 öncesi (b) 2002 sonrası



4. Sonuç

Türkiye’de 2001 krizini takiben yürürlüğe konan programla birlikte mali disiplinin sağlanması ve enflasyon hedeflemesi rejimine geçişe paralel olarak artan istikrar, cari açık ile işsizlik arasında 2002 öncesinde mevcut olmayan bir ödünleşmenin (trade-off) ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bunun aşikâr gibi gözükken nedeni büyümenin bir yandan istihdam yaratarak işsizlik oranını düşürürken, diğer yandan ortaya çıkan gelir artışı ile ithalat talebini (enerji, ara malları ve tüketim) hızla arttırarak cari açığı büyütmesidir. Öte yandan, benzer bir ilişkinin 1980’lerin ikinci yarısından 2000’lerin başına uzanan dönemde neden mevcut olmadığı açıklanmaya muhtaç bir olgudur.

Bu ödünleşme makroekonomik politika tercihleri ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bir başka deyişle politika yapıcılar, işsizlikle mücadele sürecinde cari açık/GSYİH oranında ne kadarlık yükselmeye (ya da tersi) izin verileceğine

karar vermek zorundadır. Bu konudaki tercih ve tolerans düzeyleri uluslararası konjonktüre bağlı olarak değişse de, cari açık ile işsizlik arasındaki ödünleşme muhtemelen 2000’li yıllardaki makroekonomi politikası tercihlerinin etrafında belirlendiği ana eksenlerden birisi olmuştur. Örneğin, küresel krizin işsizliği rekor seviyelere çıkarttığı dönemlerde yürürlüğe konan genişletici maliye politikaları, ÖTV artışları ve benzerinin yarattığı iç talep artışı işsizliği düşürürken bir yandan ithalat talebini sıçratarak cari açığı büyütüştür. Enflasyon ile mücadele çerçevesinde faizlerin nispeten yüksek tutulması gereği teorik olarak hem işsizlikle hem cari açıkla mücadeleyi güçleştirecek bir kısıt olarak gözükse de, faizlerin tek başına işsizlikle bağının çok güçlü olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle de işsizliğin azaldığı dönemlerde patlayan tüketici kredilerine bağlı olarak artan ithalat talebi ve bunun cari açık üzerinde yarattığı olumsuz etki saptadığımız ödünleşmeyi ortaya çıkaran önemli kanallardan biri gibi görünmektedir.

KAYNAKLAR

1. Kaynak P., Yücel E. ve Sayan S, 2014. “Is There A Current Account Deficit Unemployment Trade-off in Turkey?”, süren çalışma.
2. TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi.
3. TÜİK, Temel İstatistikler.